

Marcel Proust: Hledání ztraceného času I
(Swann, Swannova láska),
přel. Jaroslav Zaorálek, 1927.

K tomu, aby se někdo stal členem »kroužku«, »skupinky«, »rodinky« Verdurinovy, stačila jedna podmínka, ale ta byla nezbytná: bylo nutno přilnouti mlčky ke Credu, jehož jedním článkem bylo, že mladý pianista, jehož paní Verdurinová toho roku protežovala a o němž říkala: »To by nemělo býti dovoleno, aby někdo dovedl takto zahrátí Wagnera«, »strčí do kapsy« Plantéa i Rubinsteina, a že doktor Cottard má lepší diagnosy než Potain. Každý »nový přírůstek«, jehož Verdurinovi nemohli přesvědčiti, že večírky lidí, kteří k nim nechodili, jsou nudné jako podzimní deště, býval ihned vyloučen. Protože ženy se v tomto směru více než muži vzpírají odložiti všechnu společenskou zvědavost a touhu přesvědčiti se na vlastní oči o příjemnostech jiných salonů, a protože Verdurinovi naopak cítili, že taková zvědavost a takový démon lehkovážnosti by mohl působiti nakažlivě a státi se osudným pravověrnosti jejich církvičky, dospěli k tomu, že se postupně zbavili všech svých »věrných« ženského rodu.

Mimo mladou ženu doktorovu byly ženy obmezeny toho roku (třebaže paní Verdurinová sama byla ctnostná žena z početné měšťanské rodiny, neobyčejně bohaté a úplně neznámé, s níž přestala pozvolna zcela dobrovolně pěstovati jakýkoli styk) jenom na jakousi ženu, téměř z polosvěta, paní de Crécy, již paní Verdurinová nazývala jejím křestním jménem Odetta a o níž říkala, že je to »miláček«, a na pianistovu tetu, která bývala jistě nějakou domovnicí; byly to bytosti neznalé světa, jež bylo tak snadno přesvědčiti, že princezna de Sagan a vévodkyně de Guermantes jsou nuceny platiti různým chudákům, aby měly dosti hostí při svých večerech, že bývalá domovnice i kokota, kdyby jim bylo nabídnuto pozvání k těm dvěma urozeným dámám, by pohrdavě odmítly.

Verdurinovi k večeri nezávali: každý »věrný« r. u nich »svůj příbor na stole«. Večírky nemívaly programů. Mladý pianista hrával, ale jen »byl-li v náladě«,

neboť nikdo nebýval k ničemu nucen a jak říkával pan Verdurin: »Vše pro přátele! At žijí kamarádi!« Chtěl-li pianista hrátí průvod V a l k ý r nebo předeheru z T r i s t a n a, paní Verdurinová protestovala, ne že by se jí tato hudba nelíbila, ale naopak proto, že na ni působila příliš hlubokým dojmem. »Vy tedy chcete, abych stůj co stůj měla migrénu? Víte přece, že ji mívám pokaždé, když to hraje. Vím, co mne čeká! Zítřa, až budu vstávat, bude zle!« Když nehrál, rozprávělo se, a některý z přátel, nejčastěji jejich tehdejší oblíbený malíř, »chrлил« ze sebe, jak říkával pan Verdurin, »nějakou úžasnou pitominku, při níž se kdekdo prohýbal smíchem«. A zvláště paní Verdurinová, již — tak byla zvyklá doopravdy vytvářeti předstíraný výraz svého vzrušení — doktor Cottard (začínající tehdy svou životní dráhu) byl jednou nucen vsaditi čelisti, jež si při velikém smíchu vykloubila.

Černý úbor byl zakázán, protože každý tam měl býti »jako doma« a proto, aby se nepodobali těm »nudným«, jichž se vystříhali jako moru a jež zvali jen k slavnostním večerím, požádaným co nejdříveji a jenom tehdy, jestliže to mohlo pobaviti malíře anebo uvésti ve známost hudebníka. Jinak se jen hrávalo nebo večerívalo v kostýmech, ale jen mezi svými; nikdo cizí nebyl do »kroužku« vpouštěn.

Ale čím více místa zaujímali v životě paní Verdurinové »kamarádi«, tím častěji přidružovala k tomu nudnému a zavrženému vše to, co její přátele od ní vzdalovalo nebo co jim mnohdy bránilo přijíti k ní: u jednoho to bývala jeho matka, u druhého zaměstnání, u třetího jeho vilka na venkově nebo špatné zdraví. Myslil-li doktor Cottard, že musí po večeri odejíti a vrátiti se k některému svému těžkému pacientovi, říkala mu paní Verdurinová: »Kdo ví, možná, že mu prospěje více, nepůjdete-li ho večer vyrušovat; ztráví klidnou noc i bez vás; zítřa ráno k němu časně zajdete a uvidíte, že bude zdrav.« Hned na začátku

prosince bývala churava, vzpomněla-li si, že její věrní je na Štědrý den a prvního ledna »zradí«. Pianistova teta žádala, aby šel v ten den večereti k její matce:

»Vy si myslíte, že vaše matka by umřela žalem« řekla tvrdě paní Verdurinová, »kdybyste u ní na Nový rok nevečeřeli; to je jako někde n a v e n k o v ě!«

Její nepokoje se obnovovaly ve velikonočním týdnu:

»Vy, doktore, učenec, svobodný, silný duch, vy ovšem přijdete na Veliký pátek stejně jako jindy?« řekla Cottardovi prvního roku tónem tak ujištěným, jako by nemohla vůbec pochybovati o jeho odpovědi. Ale chvěla se očekáváním, neboť kdyby nepřišel, byla v nebezpečí, že zůstane toho dne sama.

»Přijdu k vám na Veliký pátek... rozloučiti se s vámi, protože ztrávíme velikonoce v Auvergne.«

»V Auvergne? Chcete, aby vás sežraly blechy a hmyz! Dobré chutnání!«

A odmlčevši se na chvíli, dodala:

»Kdybyste nám to byli aspoň řekli; byli bychom to nějak zařídili a mohli jsme tu cestu vykonati nějak pohodlně spolu.«

Stejně, měl-li některý jejich »věrný« nějakého přítele nebo některá »stálá návštěvnice« nějaký flirt, který je mohl občas přiměti k tomu, aby »zradili kroužek«, Verdurinovi, kteří se nikterak nepohoršovali, měla-li některá žena milence, jen když ho měla u nich, když ho milovala u nich a nedávala mu přednost před nimi, říkali: »Tak ho sem přiveďte, toho svého přítele!« A tak býval připuštěn na zkoušku, aby se zjistilo, dovede-li nemíti před paní Verdurinovou tajností a je-li způsobilý k přijetí do jejich »rodinky«. Nebyl-li způsobilý, návštěvník, který ho přivedl, byl vzat stranou a velmi ochotně byl zneřáten se svým přítelem nebo se svou milenkou. V opačném případě se »nováček« stával také věrným. Tak, když toho roku kokota vyprávěla panu Verdurinovi, že se seznámila s velmi milým člověkem, s panem Swannem, a zmínila se, že pan

Swann by byl šťasten, kdyby ho pozvali, pan Verdurin ihned předal tuto žádost své ženě. (Nemíval nikdy vlastního názoru o ničem, leč po své ženě, jejíž zvláštní úlohou bylo vyplňovati s velikou důmyslností přání svých věrných.)

»Paní de Crécy by tě chtěla o něco požádati. Ráda by ti představila svého přítele, pana Swanna. Co tomu říkáš?«

»Ale, ale, cožpak je možno odmítnouti něco takového vzoru dokonalosti jako je ona? Jen mlčte, nikdo se vás neptá na váš úsudek; já vám říkám, že jste vzor dokonalosti.«

»Inu, když chcete,« odpověděla Odetta upejpavě a dodala: »Vy víte, že já nejsem »fishing for compliments«.«

»Tak jen ho přiveďte, toho svého přítele, je-li příjemný.«

Ovšem, tento kroužek se v ničem nepodobal společnosti, do níž chodíval Swann, a lidé z vyšších kruhů by usoudili, že k tomu, aby se dal pozvati k Verdurinovým, je škoda zaujímat v ní tak výjimečné postavení, jaké v ní měl on. Ale Swann miloval ženy tak, že od toho dne, kdy poznal již téměř všechny ženy z aristokratických kruhů a kdy se od nich nemohl ničemu novému naučiti, nedbal již o ten domovský list, ba téměř šlechtický titul, jímž ho obdařila Saintgermainská čtvrt, více než jako o jakýsi cenný papír, o jakýsi úvěrní list, který neměl sám o sobě žádně hodnoty, ale umožňoval mu, aby narychlo improvisoval nějakou situaci v nějakém zapadlém městečku nebo v některém koutě Paříže, v němž se mu zalíbila dcera nějakého zemánka nebo úředníka. Neboť touha nebo láska v něm vždy znovu probouzela pocit marnivé ctižádosti, jehož teď při svém společenském životě neznal (třebaže to byl patrně právě tento cit, který ho kdysi svedl k onomu světáckému životu, v němž plýtl val ve frivolních radovánkách dary svého ducha a

dával své umělecké vzdělání do služeb dam z vysoké společnosti, radě jim při nákupech obrazů nebo při zařizování jejich paláců) a jenž ho ponoukal, aby se v očích nějaké neznámé, do níž se zamiloval, blýskal elegancí, jíž v pouhém jméně Swann nebylo. Toužil po tom zvláště tehdy, byla-li taková neznámá z nízkého rodu. Stejně jako se inteligentní člověk nebude báti, že se bude zdáti hlupákem jinému inteligentnímu muži, stejně se člověk elegantní nebude obávat, že jeho elegance bude zneuznána nějakým šlechticem, ale jistě se bude báti, že ji nepozná nějaký sprostý venkovan. Tři čtvrtiny vysilující duchaplnosti a marnivých lží byly od té doby, co svět světem stojí, vyplývány lidmi, jejichž hodnoty jistě nevyšly, pro lidi níže postavené. A Swann, jenž býval prostý a nedbalý při styku s leckterou vévodkyní, se bál, že jím bude pohrdáno, a přeháněl svou zdvořilost, kdykoli stál před komornou.

Nebyl tak jako tolik lidí, kteří z lenosti nebo z resignovaného pocitu, že jsou svým vysokým společenským postavením vázáni k tomu, aby neopouštěli jistého území, se zřikají radostí, nabízených jim skutečností mimo společenskou oblast, v níž žijí v odloučenosti až do své smrti, dospívající nakonec jen k tomu, že, nemajíce nic lepšího, nazývají, jakmile se jim podařilo přivyknouti jim, svými radostmi ony ubohé zábavy nebo snesitelné nudy, k nimž je jejich společenské postavení odsuzuje. Swann se nesnažil uznati dodatečně za krásné ženy, s nimiž se stýkal, ale naopak snažil se stýkati se se ženami, jež napřed uznal za krásné. A bývaly to často ženy krásy dosti hrubé, neboť fyzické vlastnosti, jež, ani si to neuvědomuje, vyhledával, byly pravým opakem těch, které působily, že pokládal za nádherné ženy, vytesané do kamene nebo namalované na plátně jeho oblíbenými mistry. Hloubka, melancholičnost výrazu umrtvovala jeho smysly, zatím co zdravé, kypivé, růžové tělo stačilo k jejich probuzení.

Setkal-li se někde na cestách s rodinou, kterou by bylo sice elegantnější neznati, ale v níž některá žena se zdála obdařena půvabem, jehož dosud neznal, setrvati ve své společenské upjatosti a oklamati touhu, kterou v něm probudila, nahraditi rozkoš, již mohl okusiti s ní, nějakou jinou rozkoší, tím na příklad, že by napsal některé své staré milence, aby za ním přijela, to by se mu zdálo stejně zbabělým útekem před životem a stejně hloupým odpíráním si nového štěstí, jako kdyby se zavřel, místo aby si vyjel ven, do svého pokoje a prohlížel obrázky z Paříže. Neuzavíral se do budovy svých společenských styků, ale udělal si z ní rozkladací stan, jak je s sebou vozívají badatelé, aby jej mohl postavit od základů až po střechnu všude, kde se mu zalíbila nějaká žena. Vše, co při tom nebylo přenosné nebo vyměnitelné za novou rozkoš, by snadno oželel, byť se to druhým zdálo jakkoli touhy hodno. Kolikrát se oloupil o přízeň nejedné vévodkyně, již dobyl po mnohaletém úsilí, najednou tím, že od ní nějakou nediskretní depeši žádal, aby ho ihned, telegrafickým doporučením, seznámila s některým svým správcem, jehož dceru zahlédl někde na venku, stejně jako by si počínal hladovec, který by vyměnil diamant za kus chleba. A když se to stalo, ještě se tím bavíval, neboť byla v něm, vykupována jsouc řídkými chvílemi jemného chování, jakási povahová hrubost. A pak, byl z toho druhu vzdělaných mužů, kteří celý svůj život prožili v nečinnosti a kteří hledají jakousi útěchu nebo snad omluvu v myšlence, že tato nečinnost poskytuje jejich nadání předměty hodné zájmu stejně jako umění nebo studium a že »život« skýtá situace zajímavější, napínavější než všechny romány. Tvrdíval to aspoň a snadno o tom přesvědčoval i nejzjemnější ze svých společenských přátel, zvláště barona de Charlus, jehož rád rozveseloval vyprávěním pikantních dobrodružství, jež prožíval: jak setkav se ve vlaku s nějakou ženou, již potom zavedl k sobě, poznal, že je to sestra

nějakého vladaře, v jehož ruce se právě v té době sbíhaly všechny nitky evropské politiky, o níž byl takto zpravován způsobem velmi příjemným, anebo jak na volbě konklavy velmi složitou hrou různých okolností záviselo, bude-li nebo nebude-li moci státi se milencem kteréš kuchařky.

Swann ostatně k tomu, aby mu pomáhali jakožto zprostředkovatelé, nenutil s takovým cynismem jen skvělou četou ctnostných starých šlechticů, generálů nebo akademiků, s nimiž byl obzvláště spřátelen. Všichni jeho přátelé byli zvyklí dostávat od něho občas dopisy, v nichž bylo od nich vyžadováno nějaké doporučení nebo seznámení s diplomatickou obratností, která, zůstávajíc v postupných jeho láskách a různých záminkách stále stejnou, svědčila o vytrvalé povaze a o stejných cílech více, než by to mohla činiti nějaká neohrabanost. Po letech, když jsem se začal zajímati o jeho povahu pro její četné podobnosti — ve věcech zcela jiných — s povahou mou, často jsem si dal vyprávěti, jak můj děd (jenž jím tehdy ještě nebyl, neboť teprve asi v době, kdy jsem se narodil, začala Swannova veliká láska, která na dlouho přerušila toto jeho záletnictví), poznav na obálce, když mu Swann psal, jeho písmo, volával: »Swann zase něco chce: pozor, pozor!« A buď z nedůvěry nebo z onoho podvědomě d'ábelského pocitu, který nás ponouká, abychom něco nabízel jen lidem, kteří o to nestojí, dědeček i babička naprosto odmítali všechny jeho žádosti, jež mohli zcela snadno splniti, jako na příklad to, aby ho představili dívce, která u nich každou neděli večeřela a o níž bývali nuceni pokaždé, když Swann o ní začal zase mluvit, předstírat, že k nim již nechodívá, ačkoli celý týden přemýšleli, koho by s ní mohli pozvat, nenalézajíce často nikoho, nechtěli-li, aby se to dověděl ten, jenž by tím byl tak šťasten.

Mnohdy některá dvojice přátel mého děda, která si až dosud stěžovala, že nikdy nevidá pana Swanna, mu

s uspokojením a snad trochu také s touhou vzbuditi v něm závist ohlašovala, že pan Swann se jim stal nejmilejším přítelem a že u nich bývá stálým hostem. Můj děd jim nechtěl kaliti radost, ale pohlížeje na mou babičku, pobrukoval si:

»Jaké tajemství v tom je,
toho vůbec nechápu«

anebo:

»Prchavý prelud«

nebo také:

»V takových případech
je nejlépe neviděti nic.«

Zeptal-li se můj děd několik měsíců potom nového Swannova přítele: »A co Swann? Ještě stále k vám tak často chodí?« tvář tázaného se kysele protáhla: »Nikdy jeho jména přede mnou nevyslovujte.« — »Ale vždyť já jsem myslel, že jste tak spřáteleni . . .« Takovým rodinným přítelem býval několik měsíců bratrancům mé babičky, u nichž téměř denně večeřival. Najednou k nim přestal chodit, aniž jim to vysvětlil. Domnívali se, že je nemocen a sestřenice mé babičky chtěla právě poslati někoho, aby se poptal po jeho zdraví, ale vtom našla v čeledníku jeho dopis, zapomenutý v kuchařčině účetní knize. Oznamoval v něm kuchařce, že odjíždí z Paříže a nebude moci již přijíti. Byla jeho milenkou a Swannovi, když s ní přerušil styky, se zdálo vhodným oznámiti jen jí, že již nepříjde.

Byla-li naopak jeho dočasnou milenkou nějaká žena z vyšších kruhů nebo aspoň žena, již příliš nízký původ anebo příliš nepravdělná životní dráha nebránila, aby byla přijata do lepší společnosti, tehdy se do ní vracíval, ale jen do toho úzkého okruhu, v němž se ona pohybovala nebo do něhož ji on sám uvedl. »Dnes nepočítejte se Swannem, říkávalo se, víte přece, že jeho

Američanka chodívá v tento den do Opery.« Dával ji zváti do salonů zvláště nepřístupných, v nichž měl již své staré zvyky, své týdenní večeře, svůj poker; každého večera, když mírné zkadeření jeho řídkých ryšavých vlasů zjemnilo poněkud pronikavost jeho zelených očí, vybíral si nějaký květ do knoflíkové dírky a odcházel za svou milenkou k večeři u té či oné ženy z okruhu svých známostí; a tehdy, myslé na obdiv a na přátelství, jímž známi tehdy lidé, s nimiž se tam setká a kteří na něho zírali s úctou, ho zahrnou před ženou, již miloval, nalézal nejeden půvab v tom společenském životě, jímž byl již znechucen, jehož prostředím však, proniknuté a teple zbarvené vábivým plamenem, který jím prošlehoval, se mu zdávalo drahocenným a krásným, jakmile do něho postavil nějakou novou lásku.

Ale zatím co každý takový poměr nebo každý takový flirt byl jenom více méně dokonalým uskutečněním snu, který se v něm zrodil při spatření nějaké tváře nebo nějakého těla, které se Swannovi bezděčně, třebaže se o to nijak nepříčinil, zalíbilo, naopak, když byl jednoho dne představen v divadle Odettě de Crécy kterýmsi svým bývalým přítelem, jenž mu o ní vyprávěl jako o úchvatné ženě, u níž by bylo snad možno něčeho dosíci, ale při tom ji vydával za nepřístupnější, než ve skutečnosti byla, jen aby se zdálo, že prokázal Swannovi tím, že mu ji představil, velmi přátelskou službu, tato žena se zjevila Swannovi, ne ovšem bez krásy, ale jakéhosi druhu krásy, k němuž byl lhostejný, jenž v něm neprobouzel žádné touhy, ba budil v něm spíše jakýsi fysický odpor, jako jedna z žen, již zná každý muž, jež jsou pro každého muže jiné a bývají vždy opakem typu, jehož si žádají naše smysly. K tomu, aby se mu líbila, měla příliš ostrý profil, příliš útlou pleť, příliš vystouplé lícní kosti, příliš protáhlé rysy. Oči měla krásné, ale tak veliké, že klesaly pod svou vlastní tíhou, znavovaly ostatní tvář a dodávaly